

Igra se prihvaća isključivo dobrovoljno. Ona ima cilj u samoj sebi, i prati je osjećaj radosti, sa sviješću da je ona nešto drugo nego obični život. Funkcija igre za čovjeka jest »poiesis«, smišljanje koje se odvija u prostorima duha.

Ostvarivanje spomenutih komponenti psihonervno uravnotežene ličnosti pretpostavlja i solidan odgoj, u kojemu — s J. Bernardom — treba težiti za ovim: »Najveći ponos? Biti ne prvi, nego jedini!« Za uzrast takve jedincatosti čovjeka kao osobe potrebno je da odgojitelji, koliko je god moguće na način igre, izvršuju svoj rad u ljubavi. P. Daco raspravlja o glavnim postavkama odgoja: Evo nekih od tih postavki: — Odgajanje drugih počinje odgajanjem samih sebe! Odgajanjem ne smijemo odgajaniku nametati vlastita omeđenja i uniformnost! Nema odgoja bez ljubavi koja se sastoji u davanju, bez primanja! Nema gore tragedije od one kad odgajanik bude sveden na roditeljev ili odgojiteljev ukras u zupu! Konačno i učenje II. vat. sab. potvrđuje da je svetost posebno povezana sa svakodnevnom ljudskošću, priprostošću, dobrotom. Čovjek je neponovljiv i jedinstven. To je važno znati, i u tome se sastoji šansa slobode razgranate u ljubav, igru i rad. Čovjeku je »ruka u zvijezdi, korak u zemlji«. Tada je on potpun.

Kako se vidi ova je Golubova knjiga vrlo zgusnuta i poučna. Želimo je preporučiti svima onima koji su, u bilo kojoj funkciji, zainteresirani za odgoj zdrave, neotuđene, komunitarne, samosvjesne i vedre ličnosti čovjeka, kao pojedinca i društvenog bića. Autor u ovoj knjizi daje specifičnu opću usmjerenost. On potiče na daljnja produblivanja, uz svijest da »potpunost« osobe zapravo nikada nije završno potpuna. U sadržajno nabijenim rečenicama, koje nalikuju ekspresionističkim portretima, najčešće je moguće prepoznati sebe i druge poznate nam osobe, u našim skretanjima i našim približavanjima psihonervnoj ravnoteži. Onome koji to doista želi knjiga može poslužiti kao mjerodavan korektiv protiv pedagoškog narcizma.

POGLED U FENOMENOLOGIJU

(Phenomenology and Philosophical Understanding, izd. Cambridge University Press, Cambridge, 1975. Priredio Edo Pivčević)

Mate Petrančić

Knjiga koju vam predstavljamo kolekcija je članaka koji obrađuju neke od ključnih problema fenomenologije. Ona je ujedno i tematski nastavak osobnog filozofskog rada njezina urednika, izdavača i suradnika, našeg zemljaka dra Ede Pivčevića, koji je već ranije napisao zapaženo djelo o fenomenologiji (*Husserl and Phenomenology*). Suradnici su raznovrsni po geografskom i idejnom kriteriju. Dok se među britanskim suradnicima zapaža još uvijek utjecaj empirističke i neopozitivističke tradicije (osobito u gnoseologiji), kontinentalni autori osjećaju ozračje i kob posthusserlove i postsartrove ere.

U članku o pojmu fenomena Anthony Quinton produbljuje shvaćanje tog pojma u britanskoj filozofiji, koja ga je vrlo često ograničavala u primjeni na objekte neposredne osjetilne percepcije. Autor se zalaže za priznanje prava filozofskog građanstva internoj, introspektivnoj percepciji, u zemlji Lockeja i Humea. Introspekcija bi bila izvor spoznaje o mentalnim fenomenima, dakle unutrašnje usmjeren analogon percepciji fizičkih predmeta.

David Carr diskutira o problemu intencionalnosti u analitičkoj filozofiji uspoređujući, u ovom aspektu, Husserla, Brentana i Chisholma. O istoj temi nastavlja John Mackie razlikujući, pomalo misaono akrobatski, intencionalnost kao psihološki aspekt od intencionalnosti kao logičkog aspekta.

David Levin analizira Husserlov pojam bjelodane očitosti (samoevidentnosti) i njegovu ulogu u Husserlovom fenomenološkom humanizmu. On ne ulazi samo u evidentnost noeme, nego i u mogućnost transcendentiranja iste, u relaciju noematskog smisla (Sinn) i predmeta. Autor prikazuje Husserlov kasniji razvojni put kojim kompletira ovu analizu genetskim aspektom samoevidentnosti. »Sinne« ovdje imaju svoje izvirišne i razvoj u kontekstu »Lebenswelta«. Međutim, postavlja se pitanje: je li uvođenjem genetske fenomenologije Husserl otvorio mogućnost transcendentiranja eidetske redukcije?

Analizu pojma samoevidentnosti nastavlja i Alfred Ayer meditacijom o razlici između samoevidentnih i analitičkih propozicija. Sve analitičke propozicije nisu samoevidentne, iako se suprotno može zastupati. Autor osvjetljava nužni raskorak između logičke istinitosti određene propozicije i psihološke sigurnosti u njenu istinitost. Empirički jezik ima pravila o suvislosti, ali ova ne moraju dati uvijek takve propozicije u kojima ne postoji mogućnost pogreške (tzv. incorrigible propositions). Autor drži da se s ovim treba pomiriti, i da ćemo mnogo toga morati uzeti nekritički za gotovo, bez obzira koji sustav izaberemo.

Ross Harrison obrađuje Husserlovu analizu prepredikativnog iskustva kao preduvjeta za predikativnu misao. Autor smatra, da je načelno nemoguće uhvatiti, da tako kažemo, golo prepredikativno iskustvo, jer čim ga koncipiramo i obrađujemo, ono se ne može lučiti od misaone, dakle predikativne strukture.

Anthony Manser komparira metode Husserla i Austinove »lingvističke fenomenologije«, te karakteristične biljke anglosaksonskog filozofskog humusa.

Richard Zaner daje sažet i lucidan prikaz fenomenološke metode, obrazlažući korelativan apriori noesisa i noeme, intencionalnost, epohe i ostale rekvizite Husserlova i fenomenološkog pojmovnog arsenala. Autor ističe, da je jedini način »razumijevanja« te metode njezino provođenje u praksi. Dapače, on pronalazi etički momenat, smrtnu ozbiljnost da se sačuvaju sve tekovine razuma, u metodološkom tjeranju i izvršavanju fenomenološke redukcije, kako ju je Husserl zamislio. U tom smislu fenomenologija ne bi bila još jedna metafizika pored ostalih, nego središnja disciplina čitave filozofije. Autor, ipak, u završnim recima svog prikaza ostavlja otvorena vrata gnoseološkom realizmu, nastojeći izbjeći idealističko-solipsističke konsekvencije kasnijeg Husserla.

Na ovu misao se nastavlja članak J. Findlaya (inače poznatog, među ostalim, i zbog duhovitog pothvata, da upotrijebi strukturu Anselmova tzv. ontološkog argumenta kao dokaz da Bog ne može postojati), u kojem autor ističe razvojni put Husserlova razmišljanja od metodološkog fenomenološkog suzdržavanja od svake transcendentne afirmacije do ontološkog i gnoseološkog fundiranja objektivnosti na konstitutivnu subjektivnost.

Peter Heath posvećuje svoj doprinos analizi pojma fenomenološke etike, odnosno, točnije rečeno, fenomenološkom pristupu etici.

Paul Ricoeur analizira tzv. implicitnu i eksplicitnu fenomenologiju slobode, prvu u etičkom kontekstu Aristotela, teološkom kontekstu Augustina, epistemološkom kontekstu Descartesa, kritičističkom kontekstu Kanta i dijalektičkom kontekstu Hegela, drugu kroz analizu značenja iskustva kao kriterija najadekvatnijeg lingvističkog izraza. On na taj način ukazuje na drevnost »fenomenološkog pristupa« slobodi mnogo ranijeg od Husserla i onih koji se na njega naslanjaju, te istodobno pokazuje na iskustveni momenat kao kriterij lingvističke analize svakodnevnog govora.

Anthony Flew (poznat po svom religioznom žaru u propagiranju antiteističke misli) polemizira sa Sartreom ukazujući na netočnost disjunkcije »totalni determinizam ili totalna sloboda«. Izlaganje je zorno i duhovito, iako ne uvijek i pravično prema protivniku.

Hegelovu koncepciju »fenomenologije« analizira Walter Kaufman. Članak je vrlo informativan u faktografskom smislu. Distingvirajući više značenja izraza fenomenologija kod Hegela, autor ukazuje, da je »poetska« konotacija tog pojma najznačajnija.

Wolfe Mays pokušava naći dodirne točke između marksizma i fenomenologije. U tu svrhu on analizira Sartreove marksističke spise, prilog Merleau-Pontyja filozofiji povijesti te pokušaj nekih talijanskih filozofa da povežu marksizam i fenomenologiju putem Husserlove koncepcije »Lebenswelta«. Autor zaključuje da postoji radikalna razlika između marksističkog i egzistencijalističkog praxis-a, te da je Husserl, za razliku od Marxa, više preokupiran poviješću ideja negoli socijalno-ekonomskim aspektom povijesti.

Philip Pettitova kontribucija osvjetljava koncepciju životnih »uloga« kao centralne teze Alfreda Schutza. Članak je zanimljiv i prikazuje aspekte filozofskog razmišljanja čovjeka, koji je našem čitateljstvu relativno slabo poznat.

U svom završnom prikazu urednik Edo Pivčević već uvodno otvara mogućnosti aktualnijim filozofskim pristupima nego što je to filozofski sustav Husserlove fenomenologije ili logičko-lingvističke analize. Već uvodno se osjeća prizvuk osobnog iskustva sa starog evropskog kontinenta, koje je kroz egzistencijalnu patnju velikih nada i još većih razočaranja preraslo samodopadne skolesticizme suvremenih akademika. Autor ukazuje na čor-sokake lingvističkih analitičara kada identificiraju sposobnost ili vještinu u obavljanju određenih stvari i posjedovanje pojma. Konceptualna misao jest temelj i korektiv za jezičnu sposobnost. U svom pristupu pojmu, fenomenolog pak naglašava važnost određenih načina iskustva. Autor tvrdi, da su oba pristupa nedovoljna da ukažu na osnovnu karakteristiku pojma, njegove »utjelovljenosti« u svijet i život, što zahtijeva kompleksniju strukturnu analizu koja se, između ostalog, služi fenomenološkim i lingvističkim pojmovnim instrumentarijem, ali ga nadilazi. U ovoj otvorenosti prema svijetu kao matrixu za pojam, kao totalitetu intersubjektivne participacije čovjeka kao relacionalog bića, izbjegava se očita opasnost Husserlova fenomenološkog sustava da preraste u samozatvorenu, idealističku ontologiju, u mit čovjekove usvjesne autorelacije, i otvara se mogućnost za aktualnije i goručije pokušaje filozofskog osvjetljavanja sudbonosnih životnih situacija današnjeg čovjeka. Ovu otvorenost pronaći već u samoj epistemskoj karakteristici fenomenologije, koja pretpostavlja komunikabilnost i intersubjektivnost, temeljni je cilj i glavna zasluga Pivčevićeva članka.

Knjiga je stručno pisana i u tom smislu zaslužuje najveću pažnju.

VRIJEME I TAJNA

Bernhard Welte, Zeit und Geheimnis, Freiburg, 1975.

Ivan Čagalj

Deset godina je »šutio« freiburški filozof, da bi se poslije *Auf der Spur des Ewigen* opet javio sa svojim ovećim djelom *Zeit und Geheimnis*. S ovim filozofsko-teološkim radom Welte u prvom redu želi pružiti svoj doprinos za »stvar Božju u vremenu svijeta«. Polazeći od pojma vremena, i to onoga vremena u kojemu se mičemo, živimo, sebe i druge doživljavamo, pisac nastoji doći na obzorje Transcendencije, na obzorje tajne, t. j. na tragove Vječnoga i na tragove Božjeg objavljivanja u Isusu Kristu. Djelo se sastoji iz pet dijelova: *glavne značajke vremena i personalnosti, misli o analizi i kritici sadašnjeg vremena, misli o Bogu i religiji, doprinosi o povijesti Božje misli i teologije te filozofske misli o stvari teologije.*

Kod Weltea isti čovjek filozofira i vjeruje. Zato, naočiti, i pomalo konfuzna metodska izlaganja u odnosu između misli i teologije. Autor je toga svjestan, ali on to ne želi zaobići. Koja je glavna misao djela? — Sve prolazi. Dolazanje, odlazanje, bivovanje vremena ne ostavlja iza sebe nikakvu supstanciju.